تاریخ سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران

به اهتمام انجمن علوم سیاسی ایران

ساسان کریمی

دیپلماسی قطعنامه ۵۹۸ و واقع‌گرایی تأخیری

پویشگران آینده امیدبخش
انجمن ایرانی مطالعات جهان
انجمن علوم سیاسی ایران Iranian Political Science Association
دانشکده مطالعات جهان

نقشه راه ارائه : ۴ایستگاه کلیدی سیاست خارجی ۱۳۶۷ -۱۳۷۶

ایستگاه اول ۱۳۶۷

دیپلماسی قطعنامه ۵۹۸

- زمان‌خری تاکتیکی
- سقوط فاو و مجنون
- فاجعه ایرباس ۶۵۵
- پذیرش ۵۹۸

ایستگاه دوم ۱۳۶۸

گذار سیاسی و تثبیت

- عملیات مرصاد
- رحلت امام خمینی
- بازنگری قانون اساسی
- حذف نخست‌وزیری

ایستگاه سوم ۱۳۶۹

بحران خلیج فارس

- تجاوز عراق به کویت
- راهبرد بی‌طرفی فعال
- احیای عهدنامه ۱۹۷۵
- آزادی کامل اسرا

ایستگاه چهارم ۱۳۷۰-۷۶

دیپلماسی سازندگی

- فروپاشی شوروی
- ماجرای داماتو و کونوکو
- بحران میکونوس
- خرداد ۷۶ &گفتگوی تمدن‌ها

و چانه‌زنی حقوقی «واقع‌گرایی تأخیری»راهبرد :قطعنامه ۵۹۸

حقوق بین‌الملل و تاکتیک زمان‌خری

- ماده ۳۹فصل هفتم منشور ملل متحد
- تفاوت واژگانی Demandsدر برابر Decides
- تاکتیک Procrastinationبرای حفظ دست برتر نظامی

محورهای اصلی چانه‌زنی دیپلماتیک

- دیپلماسی جواد لاریجانی در سازمان ملل
- جابه‌جایی بند ۴ عقب‌نشینی و بند ۶ تعیین متجاوز
- تلاش برای اخذ خسارت و تثبیت مرزهای بین‌المللی

تیر ۱۳۶۷ :فرسایش عینی و تصمیم تاریخی پذیرش قطعنامه

۱ .تحولات میدانی نگران‌کننده

- سقوط سریع فاو و جزایر مجنون
- فرسایش شدید نیروی انسانی و تجهیزات
- تغییر موازنه به نفع ماشین جنگی عراق

۲ .تهدیدات شیمیایی و غیرنظامی

- بمباران شیمیایی حلبچه و سردشت
- تهدید موشکی و شیمیایی شهرهای بزرگ
- کاهش شدید آستانه تحمل اجتماعی

۳ .فشار حقوقی و بین‌المللی

- خطر قطعنامه تحریمی ماده ۴۱منشور
- اجماع کامل قدرت‌های بزرگ علیه ایران
- انزوای شدید دیپلماتیک

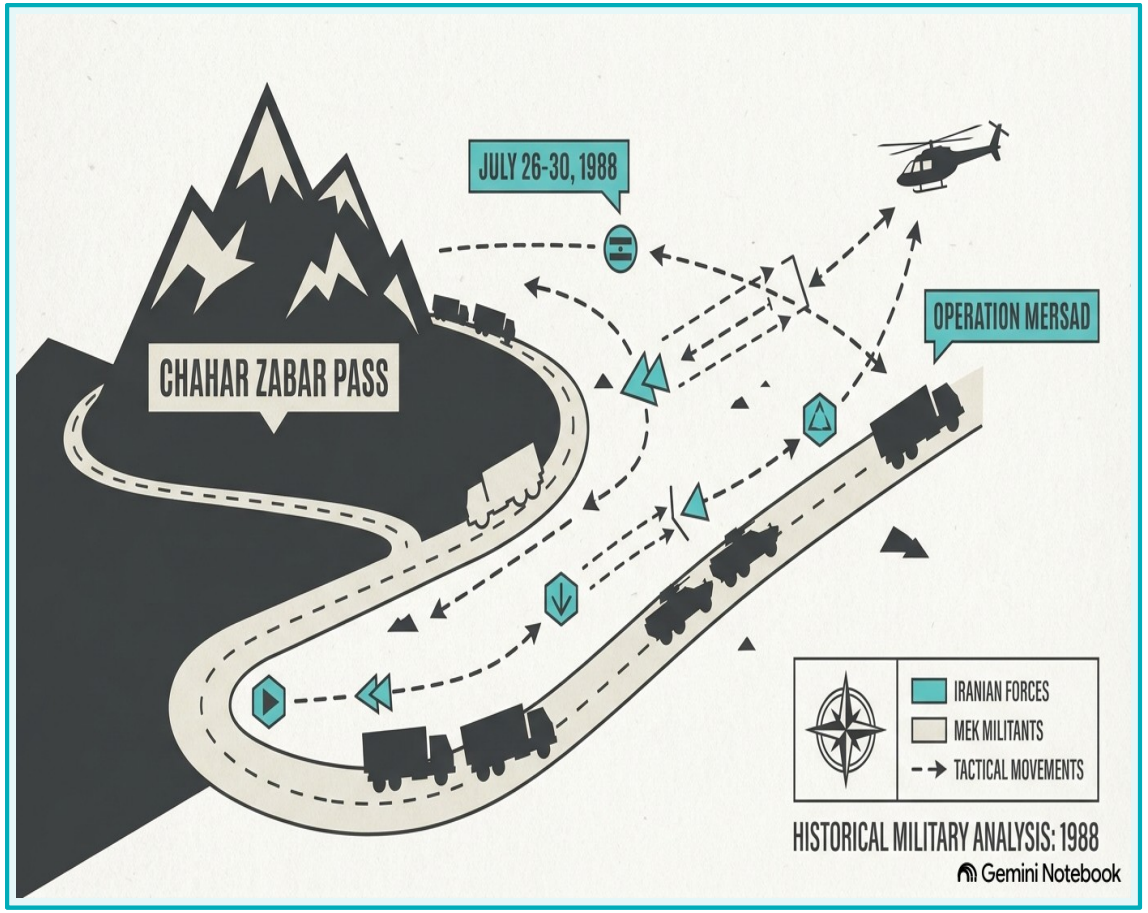
۴ .فاجعه ایرباس و تصمیم نهایی

- سقوط پرواز ۶۵۵توسط ناو وینسنس
- پیام ورود مستقیم آمریکا به جنگ
- پذیرش جام زهر توسط امام خمینی

عملیات مرصاد :شکست آخرین تهاجم نظامی و تثبیت مرزها

آمار و محورهای استراتژیک مرصاد

- مبنای تئوریک :محاسبه نادرست گرامشی از فروپاشی نظام
- پشتیبانی سنگین هوایی و توپخانه‌ای رژیم بعث عراق
- تجهیزات مهاجمین : ۴۵۰۰تا ۷۰۰۰نیرو +تانک‌های برزیلی
- کمین‌گاه استراتژیک :تنگه چهارزبر کرمانشاه
- نتیجه انهدام کامل سازمان نظامی منافقین
- دستاورد دیپلماتیک :اثبات پایبندی ایران به ۵۹۸و انزوای عراق

گذار سیاسی ۱۳۶۸ :بازنگری قانون اساسی و تثبیت ساختار جدید

اصلاحات ساختاری قانون اساسی۱۳۶۸

- حذف مقام نخست‌وزیری و تمرکز قدرت اجرایی
- تقویت نهاد ریاست جمهوری در حوزه مدیریت اجرایی
- تشکیل شورای عالی امنیت ملی ماده ۱۷۶
- متمرکزسازی مدیریت قوه قضاییه و صدا و سیما
- ایجاد بسترحقوقی برای سیاست خارجی توسعه‌گرا

ساختار و رهبری جدید نظام

- رحلت حضرت امام خمینی خرداد ۱۳۶۸
- انتخاب حضرت آیت‌الله خامنه‌ای به عنوان رهبر انقلاب
- خنثی‌سازی سناریوی غرب مبنی بر فروپاشی پس از امام
- تثبیت سریع و آرام مدیریت ارشد کشور
- آغاز به کار دولت آیت‌الله هاشمی رفسنجانی

دکترین دولت سازندگی :توسعه‌گرایی و تنش‌زدایی دیپلماتیک

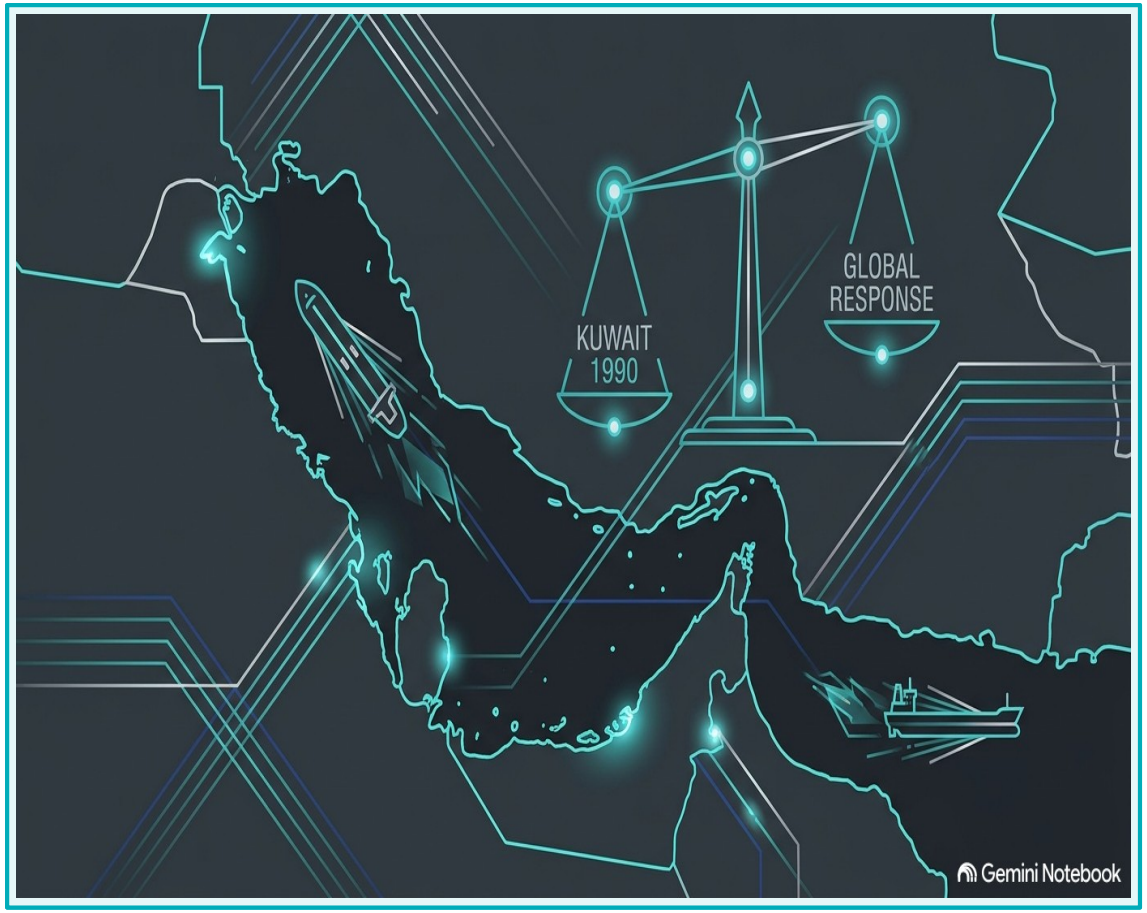
سه اصل محوری سیاست خارجی سازندگی

- توسعه‌گرایی اقتصادی به عنوان اولویت اول ملی
- تنش‌زدایی (De-escalation)با همسایگان و اروپا
- واقع‌گرایی دیپلماتیک و پرگماتیسم در روابط بین‌الملل

اقدامات عملی دیپلماسی اقتصادی

- بازسازی حوزه‌های نفتی و بنادر آسیب‌دیده جنگ
- جذب فاینانس و سرمایه‌گذاری خارجی اروپا و ژاپن
- احیای روابط رسمی با عربستان و کشورهای خلیج فارس

بحران اشغال کویت ۱۳۶۹:راهبرد بی‌طرفی فعال و دستاوردهای تاریخی

راهبرد «بی‌طرفی فعال(Active Neutrality) »

- تجاوز صدام به کویت مرداد ۱۳۶۹
- نه به تجاوز عراق /نه به حضور نظامی آمریکا
- رد پیشنهادهای ایدئولوژیک برای ورود به جنگ

دستاوردهای تاریخی دیپلماتیک ایران

- پذیرش کامل عهدنامه ۱۹۷۵الجزایر توسط صدام
- عقب‌نشینی فوری نیروهای عراقی از اراضی ایران
- آزادی کامل اسرا و پناه آمدن هواپیماهای عراقی
- اثبات حقانیت و مسئولیت صدام در شروع جنگ

فروپاشی شوروی ۱۹۹۱: تغییر هندسه ژئوپلیتیک و دیپلماسی اوراسیا

تغییر ساختار بین‌المللی

- پایان نظام دو قطبی و خلاء قدرت در شمال ایران
- نقد نظریه پایان تاریخ فوکویاما و برخورد تمدن‌ها هانتینگتون
- شکل‌گیری جمهوری‌های تازه استقلال‌یافته (CIS)

محورهای دیپلماسی منطقه‌ای ایران

- ورود فعال به آسیای مرکزی و قفقاز تاجیکستان، ارمنستان
- تاسیس سازمان همکاری‌های اقتصادی (ECO)جدید
- میانجی‌گری در مناقشه قره‌باغ و جنگ داخلی تاجیکستان

مدیریت تنش با آمریکا :از قرارداد کونوکو تا قانون داماتو

۱۳۷۵: قانون تحریمی داماتو (ILSA)

- تصویب تحریم‌های فراملی داماتو علیه صنعت نفت ایران
- ممنوعیت سرمایه‌گذاری بالای ۲۰ میلیون دلار
- بی‌اثر شدن نسبی با مقاومت و توتال فرانسه

۱۳۷۳: قرارداد نفتی کونوکو

- امضای قرارداد بزرگ امیلیارد دلاری با شرکت Conoco
- سیگنال پرگماتیک تهران برای همکاری اقتصادی
- لغو یک‌جانبه قرارداد توسط بیل کلینتون

۱۳۷۱: میانجی‌گری در لبنان

- کمک به آزادی گروگان‌های غربی و آمریکایی در لبنان
- انتظار اقدام متقابل از سوی واشنگتن بوش پدر
- عدم لغو تحریم‌ها و تداوم بدعهدی آمریکا

بحران‌های امنیتی اواخر دهه ۷۰و پرونده دادگاه میکونوس ۱۳۷۵

- خروج سفیران و گفتگوی انتقادی
- فراخوانی دسته‌جمعی سفیران کشورهای عضو اتحادیه اروپا
- تعلیق سیاست گفتگوی انتقادی (Critical Dialogue)
- ایستادگی دیپلماتیک ایران و شرط‌گذاری برای بازگشت

- ۲ .حکم دادگاه میکونوس ۱۳۷۵
- صدور حکم دادگاه برلین در خصوص ترور میکونوس
- اتهام‌زنی مستقیم به مقامات ارشد نظام
- بحرانی‌ترین مقطع روابط ایران و اتحادیه اروپا

- انفجارهای آمیا و برج‌های خبر
- انفجار مرکز یهودیان آرژانتین AMIA - ۱۹۹۴
- انفجار برج‌های خبر عربستان Khobar Towers - ۱۹۹۶
- فشارهای تبلیغاتی و امنیتی شدید بر دیپلماسی ایران

دوم خرداد ۱۳۷۶ :گفتگوی تمدن‌ها و شکست انزوای بین‌المللی

تحول سیاسی داخلی و پیام بین‌المللی

- انتخابات تاریخی دوم خرداد ۱۳۷۶و مشارکت بالا
- تغییر تصویر بین‌المللی ایران از تهدید به فرصت

شکست بن‌بست دیپلماتیک میکونوس

- عقب‌نشینی اتحادیه اروپا و بازگشت بی‌صدای سفیران
- برگزاری موفق اجلاس سران کنفرانس اسلامی در تهران ۱۳۷۶
- تثبیت میراث دیپلماتیک و مرزی دولت سازندگی

جمع‌بندی :ماتریس تطبیقی سه دوره سیاست خارجی ایران ۱۳۶۷ -۱۳۷۶

شاخص‌ها	دوره اول ۱۳۶۷	دوره دوم ۱۳۶۸ -۱۳۷۲	دوره سوم ۱۳۷۲ -۱۳۷۶
دکترین اصلی	واقع‌گرایی تأخیری و دفاعی	تطابق با محیط و سازندگی	تنش‌زدایی و مهار فشار غرب
مهم‌ترین دستاورد	پذیرش ۵۹۸ &تثبیت مرزها	احیای عهدنامه ۱۹۷۵ &بی‌طرفی	مهار داماتو &گفتگوی تمدن‌ها
چالش اصلی	تحریم، ایرباس &فشار عینی	بازسازی اقتصادی پس از جنگ	میکونوس &تحریم‌های یک‌جانبه

از توجه شما متشکرم.

ساسان کریمی

